

POSTANOWIENIE

Dnia 5 listopada 2024 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Janusz Niczyporuk (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Paweł Czubik

Marek Sławomir Molczyk (ławnik Sądu Najwyższego)

w sprawie z wniosku P. W.

z udziałem P. W.1 i J. F.

o stwierdzenie nabycia spadku po Z. F.

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Kontroli Nadzwyczajnej i Spraw Publicznych w dniu 5 listopada 2024 r.

skargi nadzwyczajnej wniesionej przez Rzecznika Praw Obywatelskich od postanowienia Sądu Rejonowego Lublin-Zachód w Lublinie z 10 maja 2018 r., sygn. II Ns 1041/16:

- 1. uchyla zaskarżone postanowienie w całości i przekazuje sprawę Sądowi Rejonowemu Lublin-Zachód w Lublinie do ponownego rozpoznania;**
- 2. znosi wzajemnie między stronami koszty postępowania wywołane wniesieniem skargi nadzwyczajnej.**

UZASADNIENIE

Sąd Rejonowy Lublin-Zachód w Lublinie w II Wydziale Cywilnym (dalej również: „Sąd Rejonowy”) postanowieniem z 10 maja 2018 r., II Ns 1041/16 stwierdził, że spadek po Z. F. córce J. i H., zmarłej 1 września 2016 r. w L., ostatnio stale zamieszkałej w L., na podstawie ustawy nabyli syn J. F. syn J. i Z. w 1/2

(jednej drugiej) części oraz wnukowie P. W. syn R. i E. oraz P. W.1 syn R. i E. po 1/4 (jednej czwartej) części każdy z nich.

Sąd Rejonowy wydał zaskarżone postanowienie w następującym stanie faktycznym. Wnioskiem z 6 września 2016 r. P. W. (dalej: „wnioskodawca”) wniósł o stwierdzenie nabycia spadku przez P. W. i P. W.1 na podstawie testamentu po zmarłej 1 września 2016 r. w L. Z. F.. W uzasadnieniu wnioskodawca podał, iż spadkodawczyni pozostawiła testament, w którym do całego spadku powołała swoją córkę E. W., zaś wydziedziczyła swojego syna J. F.. E. W. zmarła [...] sierpnia 2016 r. Na rozprawie 14 grudnia 2017 r. wnioskodawca zapewnił, iż spadkodawczyni była jego babcią, miała dzieci E. W. i J. F., sporządziła testament, w którym do całego spadku powołała E. W.. E. W. zmarła [...] sierpnia 2016 r. i pozostawiła dzieci, to jest P. W. i P. W.1.

Sąd Rejonowy wyjaśnił następnie, że Z. F. zmarła [...] września 2016 r. w L. i ostatnio stale tam zamieszkiwała. Jej ustawowymi spadkobiercami w dacie śmierci pozostawali syn J. F. i dzieci zmarłej w 24 sierpnia 2016 r. córki E. W., tj. P. W. i P.W.1. Spadkodawczyni Z. F. sporządziła 12 listopada 2014 r. w formie aktu notarialnego testament, w którym do całego spadku powołała E. W. i pozbawiła prawa do zachowku (wydziedziczyła) J. F.. Nikt ze spadkobierców nie zrzekł się dziedziczenia, nie został uznany za niegodnego dziedziczenia, ani też nie odrzucił spadku. Po Z. F. nie toczyło się uprzednio postępowanie spadkowe. Testament z 12 listopada 2014 r. został otwarty i ogłoszony na posiedzeniu jawnym 19 września 2016 r. w sprawie prowadzonej przez Sąd Rejonowy Lublin-Zachód w Lublinie o sygnaturze akt II Ns 1042/16. Powyższy stan faktyczny Sąd ustalił na podstawie następujących dowodów: skrócone odpisy aktów stanu cywilnego tj. akty zgonu (k. 5, k. 7) oraz akty urodzenia (k. 9, k. 8 i k. 55).

Uzasadniając podjęte rozstrzygnięcie Sąd Rejonowy wyjaśnił, że dzieci spadkodawcy dziedziczą w pierwszej kolejności. Oznacza to, że w braku małżonka wyłączają one od dziedziczenia wszystkich dalszych krewnych zmarłego, a ich udziały w spadku są równe. Przenosząc powyższe na grunt niniejszej sprawy Sąd Rejonowy wyjaśnił, że Z. F. miała córkę E. W. i syna J. F.. Innych dzieci, tj. pozamałżeńskich i przysposobionych nie miała. W dacie śmierci była rozwiedziona. E. W. zmarła przed spadkodawczynią, lecz pozostawiła własne dzieci P. W. i P.

W.1. W związku z powyższym, do kręgu spadkobierców ustawowych po Z. F. w ocenie Sądu Rejonowego weszli jej syn J. F. oraz dzieci zmarłej córki, to jest P. W. i P. W.1. Mając na uwadze wskazane powyżej przepisy Sąd Rejonowy stwierdził, że spadek po Z. F. na podstawie ustawy nabyli J. F. w ½ części oraz P. W. i P. W.1, po 1/4 części każdy z nich. Sąd Rejonowy końcowo wyjaśnił, że rozstrzygnięcie w przedmiocie kosztów nastąpiło na podstawie art. 520 § 1 k.p.c. Zgodnie z art. 520 § 1 k.p.c. każdy uczestnik ponosi koszty postępowania związane ze swym udziałem w sprawie. Według wyrażonej w tym przepisie zasady każdy uczestnik postępowania nieprocesowego ponosi koszty, które sam wydatkował bezpośrednio lub które powstały na skutek uwzględnienia przez sąd jego wniosku o przeprowadzenie określonych czynności procesowych, z czego wynika, że wedle tej reguły nikt nikomu nie zwraca poniesionych kosztów. Oznacza to, że jeżeli jest kilku uczestników postępowania i żaden z nich nie zgłosił wniosku o zasądzenie kosztów, sąd wydaje rozstrzygnięcie o kosztach według formuły tego przepisu, czyli orzeka, że każdy z uczestników ponosi koszty związane ze swoim udziałem w sprawie. Podobne rozstrzygnięcie zapada w sytuacji, kiedy jest tylko jeden uczestnik, będący wnioskodawcą.

Pismem datowanym na 16 maja 2023 r. Rzecznik Praw Obywatelskich (dalej również: „Skarżący”) wniósł skargę nadzwyczajną od prawomocnego postanowienia Sądu Rejonowego z 10 maja 2018 r., II Ns 1041/16. Rzecznik Praw Obywatelskich działając na podstawie art. 8 ust. 1 ustawy z dnia 15 lipca 1987 r. o Rzeczniku Praw Obywatelskich (tekst jedn. Dz. U. z 2024 r. poz. 1264 r. z późn. zm.) w zw. art. 89 § 1 *in principio* ustawy z dnia 8 grudnia 2017 r. o Sądzie Najwyższym (tekst jednolity: Dz. U. z 2024 r., poz. 662 z późn. zm., dalej: u.SN.), z uwagi na konieczność zapewnienia zgodności z zasadą demokratycznego państwa prawnego urzeczywistniającego zasady sprawiedliwości społecznej zaskarżył przywołane postanowienie w całości, zarzucając mu:

1. rażące naruszenie prawa materialnego, poprzez niewłaściwe zastosowanie art. 931 k.c., w następstwie pominięcia dyspozycji art. 1008 k.c., tj. przyjęcie dziedziczenia ustawowego spadku w ½ części przez J. F., syna zmarłej Z. F. w sytuacji, gdy spadkodawczyni sporządziła ważny testament notarialny, w

którym wydziedziczyła J. F., a zatem powinien być on traktowany tak, jakby nie dożył otwarcia spadku;

2. rażące naruszenie prawa materialnego, poprzez niewłaściwe zastosowanie art. 948 § 1 k.c. w zw. z art. 1008 k.c. co skutkowało wydaniem przez Sąd Rejonowy postanowienia stwierdzającego nabycie spadku po zmarłej Z. F. przez jej syna J. F., w sytuacji gdy dokonanie prawidłowej, najpełniej urzeczywistniającej wolę spadkodawczyni wykładni pozostawionego przez nią ważnego testamentu, zawierającego postanowienie o jego wydziedziczeniu powinno skutkować uznaniem, że ten uczestnik został skutecznie odsunięty od dziedziczenia i nie może być spadkobiercą ustawowym;
3. rażące naruszenie prawa procesowego, poprzez niewłaściwe zastosowanie art. 670 § 1 k.p.c. i 677 § 1 k.p.c. polegające na wydaniu postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku bez prawidłowego ustalenia, kto jest spadkobiercą Z. F., co skutkowało nieprawidłowym określeniem udziałów w spadku, przypadającym spadkobiercom ustawowym: P. W. i P. W.1, podczas gdy wskazane przepisy obligują sąd spadku do badania z urzędu kręgu spadkobierców, sposobu dziedziczenia oraz udziałów przypadających każdemu spadkobiercy, niezależnie od tego, co wskazują uczestnicy postępowania spadkowego.

Ponadto, stosownie do art. 89 § 1 pkt 1 u.SN., Rzecznik Praw Obywatelskich zaskarżonemu postanowieniu zarzucił naruszenie konstytucyjnej zasady zaufania do państwa i bezpieczeństwa prawnego wywodzonych z art. 2 Konstytucji RP oraz konstytucyjnego prawa do dziedziczenia chronionego w art. 21 ust. 1 i 64 ust. 1 i 2 Konstytucji RP ze względu na funkcjonowanie w obrocie prawnym wadliwego postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku, pozostającego w rażącej sprzeczności z rzeczywistym stanem prawnym w zakresie, w jakim sąd stwierdził dziedziczenie ustawowe osoby odsuniętej od dziedziczenia przez spadkodawcę, a także w zakresie wysokości udziałów spadkowych, które przypadły spadkobiercom ustawowym z chwilą otwarcia spadku, uniemożliwiając tym samym należyte uporządkowanie spraw spadkowych po zmarłej Z. F..

Mając na uwadze powyższe, na podstawie art. 91 § 1 u.SN. Rzecznik Praw Obywatelskich wniósł o uchylenie zaskarżonego postanowienia w całości, ponieważ w jego ocenie naruszone w sprawie zasady i prawa, określone w Konstytucji RP, jednoznacznie przemawiają za wyeliminowaniem go z obrotu prawnego. W związku z postulowanym uchyleniem zaskarżonego postanowienia, ze względu na charakter sprawy, który w świetle wskazań konstytucyjnego prawa do sądu, wymaga przeprowadzenia postępowania przed sądem powszechnym, przy zagwarantowaniu uczestnikom możliwości pełnej realizacji uprawnień procesowych, Rzecznik Praw Obywatelskich wniósł o przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania przez Sąd Rejonowy. Rzecznik Praw Obywatelskich wniósł nadto o przeprowadzenie dowodu z:

1. dokumentów z akt sprawy Sądu Rejonowego Lublin Zachód w Lublinie II Wydział Cywilny z 10 maja 2018 r. (sygn. akt: II Ns 1041/16) załączonych do niniejszej skargi, na kartach wymienionych w treści uzasadnienia skargi, na fakt treści postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku oraz daty doręczenia wnioskodawcy przedmiotowego postanowienia wraz z uzasadnieniem;
2. dokumentów z akt sprawy Sądu Rejonowego Lublin - Zachód w Lublinie o sygn. akt: II Ns 1042/16 na fakt otwarcia i ogłoszenia testamentu. W związku z tym wnoszę o to, by Sąd Najwyższy zwrócił się do Sądu Rejonowego Lublin - Zachód w Lublinie.II Wydział Cywilny o udostępnienie przedmiotowych akt na potrzeby niniejszego postępowania.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Skarga nadzwyczajna zasługuje na uwzględnienie, albowiem postanowienie Sądu Rejonowego Lublin-Zachód w Lublinie z 10 maja 2018 r., II Ns 1041/16 nie odpowiada prawu.

Zgodnie z art. 89 § 1 u.SN, jeżeli jest to konieczne dla zapewnienia zgodności z zasadą demokratycznego państwa prawnego urzeczywistniającego zasady sprawiedliwości społecznej, od prawomocnego orzeczenia sądu powszechnego lub sądu wojkowego kończącego postępowanie w sprawie może być wniesiona skarga nadzwyczajna, o ile:

1) orzeczenie narusza zasady lub wolności i prawa człowieka i obywatela określone w Konstytucji lub

2) orzeczenie w sposób rażąco narusza prawo przez błędną jego wykładnię lub niewłaściwe zastosowanie, lub

3) zachodzi oczywista sprzeczność istotnych ustaleń sądu z treścią zebranego w sprawie materiału dowodowego

- a orzeczenie nie może być uchylone lub zmienione w trybie innych nadzwyczajnych środków zaskarżenia.

Skarga nadzwyczajna jest instrumentem szeroko rozumianego wymiaru sprawiedliwości w znaczeniu określonym w art. 175 ust. 1 Konstytucji RP. Jej celem jest wyeliminowanie z obrotu wadliwych, a jednocześnie naruszających zasady sprawiedliwości społecznej, orzeczeń sądowych, które dotyczą konkretnych, zindywidualizowanych podmiotów (zob. postanowienie Sądu Najwyższego z 3 kwietnia 2019 r., I NSNk 2/19; wyrok Sądu Najwyższego z: 9 grudnia 2020 r., I NSNu 1/20; 13 stycznia 2021 r., I NSNk 3/19). Rolą kontroli nadzwyczajnej nie jest jednak eliminowanie wszystkich wadliwych orzeczeń. Wyjątkowość orzekania w ramach tej instytucji powinna dotyczyć tylko tych z nich, które nie dadzą się pogodzić z podstawowymi zasadami demokratycznego państwa prawnego, będąc *prima facie* orzeczeniami w sposób elementarny niesprawiedliwymi (por. wyrok Sądu Najwyższego z 15 grudnia 2021 r., I NSNc 146/21).

W piśmiennictwie zauważa się, że z formalnego punktu widzenia skarga nadzwyczajna należy do nadzwyczajnych środków zaskarżenia o złożonym charakterze (*T. Ereciński, K. Weitz, Skarga nadzwyczajna w sprawach cywilnych, Przegląd Sądowy 2019 r., Nr 2, s. 8*). Formalnoprawna analiza skargi nadzwyczajnej wniesionej w niniejszej sprawie prowadzi do wniosku, że skarga jest dopuszczalna, co otwiera możliwość jej merytorycznego rozpoznania.

Zdaniem Sądu Najwyższego w niniejszej sprawie, gdzie naruszenie prawa ma charakter oczywisty, uwzględnienie skargi nadzwyczajnej jest konieczne, brak jest przy tym podstaw do uchylenia orzeczenia lub jego zmiany w trybie innych nadzwyczajnych środków zaskarżenia ze względu na upływ terminów do ich wniesienia. Niemożność zastosowania art. 679 § 1 zdanie drugie k.p.c. wynika z przesłanek zastosowania tego przepisu, nie służy on bowiem naprawieniu błędów

sądu, ani stron w postępowaniu spadkowym. Przepis ten można zastosować jedynie opierając żądanie zmiany postanowienia spadkowego na podstawie, której uczestnik nie mógł powołać w postępowaniu. Tymczasem w analizowanym postępowaniu podstawy te były wyraźnie powołane w toku postępowania, zostały jednak zignorowane przez Sąd wskutek pominięcia dowodów w sprawie. Wbrew obowiązкови wynikającemu z art. 233 § 1 k.p.c. w zw. z art. 13 § 2 k.p.c. Sąd Rejonowy pominął dowody zgromadzone w aktach sprawy w postaci sporządzonego w formie aktu notarialnego testamentu repertorium A numer [...] (k. 6 akt sprawy), z którego wynika, że J. F. syn J. z uwagi na to, że dopuścił się wielokrotnie wobec Z. F. rażącej obrazy czci wyzywając ją obelżywymi słowami i robiąc jej awantury oraz uporczywie nie dopełniał jej względem obowiązków rodzinnych (k. 6 akt sprawy).

Odnosząc się do powyższego Sąd Najwyższy wyjaśnia, że konieczność zmiany postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku po Z. F. wynika z naruszenia przez Sąd Rejonowy art. 670 k.p.c., natomiast wystąpienie z wnioskiem o jego uchylenie lub zmianę w trybie art. 679 k.p.c. nie jest możliwe. Tym samym, pomimo iż zaskarżone postanowienie Sądu Rejonowego jest prawomocne, zasadne jest jego uchylenie w efekcie uwzględnienia skargi nadzwyczajnej z uwagi na wypełnienie przesłanek wskazanych w art. 89 u.SN.

Postanowienie Sądu Rejonowego z 10 maja 2018 r., II Ns 1041/16 naruszyło zasady i prawa człowieka i obywatela określone w Konstytucji RP odnoszące się do dziedziczenia i własności, jak również w sposób rażący naruszyło prawo przez błędną jego wykładnię lub niewłaściwe zastosowanie. W sprawie doszło do naruszenia przepisów procedury cywilnej, a w konsekwencji naruszenia prawa materialnego, uznania osoby wydziedziczonej za spadkobiercę, a więc mylnego określenia kręgu spadkobierców. W przedmiotowej sprawie Sąd Rejonowy procedował w sposób niewłaściwy, wydając rozstrzygnięcie bez wszechstronnego rozważenia zebranego w sprawie materiału dowodowego, a zwłaszcza poprzez pominięcie dowodu ze sporządzonego w formie aktu notarialnego testamentu repertorium A numer [...], co skutkowało błędnym ustaleniem kręgu spadkobierców. Sąd Najwyższy zgadza się z Rzecznikiem Praw Obywatelskich, że w ten sposób w realiach sprawy naruszono zasadę ochrony zaufania obywateli do państwa

(organów wymiaru sprawiedliwości) odnoszącą się do całego procesu stosowania prawa, jak również prawo uczestnika postępowania do rzetelnej procedury sądowej. Nie dochowując należytej staranności w toku oceny dowodów (pomijając dowody kluczowe dla sprawy przedłożone przez wnioskodawcę na podstawie których możliwe było prawidłowe zastosowanie prawa materialnego i ustalenie kręgu spadkobierców w sprawie), Sąd Rejonowy uchybił prawidłowej realizacji zasady sprawiedliwości proceduralnej. Badanie z urzędu, o którym mowa w art. 670 § 1 i art. 677 § 1 k.p.c., zostało przeprowadzone w sposób wadliwy co doprowadziło do rażącego naruszenia przepisów art. 931 § 1 k.c. oraz art. 948 § 1 k.c.

Sąd Najwyższy zgadza się z Rzecznikiem Praw Obywatelskich, że przedmiotowe orzeczenie może przy tym w sposób bezpośredni naruszać konstytucyjnie gwarantowane prawa do własności i dziedziczenia (wyrażone w art. 64 ust. 1 i 2 oraz art. 21 ust. 1 Konstytucji RP). Sąd Najwyższy zgadza się także ze Skarżącym, iż w sprawie niniejszej mamy do czynienia z naruszeniem prawa materialnego lub procesowego w stopniu rażącym. Treść postanowienia Sądu Rejonowego z 10 maja 2018 r., II Ns 1041/16 pozostaje bowiem w wyraźnej sprzeczności z zasadniczymi i niepodlegającymi odmiennej wykładni przepisami. Przede wszystkim z art. 1008 k.c. wynika, iż spadkodawca może w testamencie pozbawić zstępnych, małżonka i rodziców zachowku (wydziedziczenie), jeżeli uprawniony do zachowku: wbrew woli spadkodawcy postępuje uporczywie w sposób sprzeczny z zasadami współżycia społecznego; dopuścił się względem spadkodawcy albo jednej z najbliższych mu osób umyślnego przestępstwa przeciwko życiu, zdrowiu lub wolności albo rażącej obrazy czci; uporczywie nie dopełnił względem spadkodawcy obowiązków rodzinnych. W niniejszej sprawie ze sporządzonego w formie aktu notarialnego testamentu repertorium A numer [...] (k. 6 akt sprawy) wyraźnie wynika, że J. F. syn J. z uwagi na to, że dopuścił się wielokrotnie wobec Z. F. rażącej obrazy czci wyzywając ją obelżywymi słowami i robiąc jej awantury oraz uporczywie nie dopełniał jej względem obowiązków rodzinnych został wydziedziczony, również prawa do zachowku (k. 6 akt sprawy). Sąd Rejonowy wskazał go jednak jako spadkobiercę. Treść postanowienia w sposób rażący narusza tym samym dyspozycję art. 1008 k.c. Bezwzględny

charakter tego przepisu wyklucza możliwość uznania przez Sąd J. F. za spadkobiercę po matce Z. F..

W postępowaniu Sąd Rejonowy uchybił w stopniu rażącym swoim obowiązkom ustalenia z urzędu kręgu spadkobierców zgodnie z art. 670 k.p.c. (co miało wpływ na wadliwe ustalenia, o których mowa w art. 677 k.p.c.). Sąd Rejonowy dodatkowo stwierdził, że nikt z kręgu spadkobierców nie zrzekł się dziedziczenia, ani też nie został uznany za niegodnego dziedziczenia, ani też nie odrzucił spadku (k. 91 akt sprawy). Stwierdzić tym samym należy, że w tym zakresie nastąpiło istotna wadliwość postępowania, która wiązała się z niedokonaniem wszechstronnego rozważenia zebranego materiału dowodowego, o którym mowa w art. 233 § 1 k.p.c. w zw. z art. 13 § 2 k.p.c. Działanie Sądu Rejonowego z rażącym naruszeniem prawa procesowego – art. 670 k.p.c., w rezultacie wiodło do wadliwego ustalenia kręgu spadkobierców – art. 677 § 1 k.p.c., art. 927 § 1 k.c.

Reasumując Sąd Najwyższy stwierdza, że zaskarżone postanowienie zostało wydane z rażącym naruszeniem art. 670 § 1 k.p.c. w zw. z art. 233 § 1 k.p.c. w zw. z art. 13 § 2 k.p.c. oraz art. 931 k.c. i art. 948 § 1 k.c. oraz art. 1008 k.c. Doszło do naruszenia przepisów procedury cywilnej, a w konsekwencji naruszenia prawa materialnego. Biorąc pod uwagę powyższe, zdaniem Sądu Najwyższego, konieczne jest wyeliminowanie z obrotu prawnego wadliwego orzeczenia poprzez uchylenie go w całości. Sąd Rejonowy, który ponownie pochylił się nad sprawą, powinien: dokonać oceny dowodów na podstawie wszechstronnego rozważenia zebranego w sprawie materiału, przeprowadzić prawidłową wykładnię testamentu spadkodawczyni zgodnie z art. 948 k.c., upewniając się przy tym co do woli utrzymania jego postanowień przez spadkodawczynię (w szczególności wobec skutków wynikających z art. 1008 k.c.) i co do zasadności zastosowania w tym kontekście przepisów art. 965 k.c., a następnie finalnie ustalić krąg spadkobierców po zmarłej i przypadające im udziały w masie spadkowej, bacząc przy tym, aby do udziału w postępowaniu wezwać oprócz wnioskodawcy osoby mogące wchodzić w rachubę jako spadkobiercy ustawowi i testamentowi, zgodnie z art. 669 k.p.c.

Mając powyższe na uwadze, Sąd Najwyższy, na podstawie art. 91 § 1 u.SN, uchylił w całości postanowienie Sądu Rejonowego Lublin-Zachód w Lublinie z 10 maja 2018 r., II Ns 1041/16, przekazując sprawę temu Sądowi do ponownego

rozstrzygnięcia. O wzajemnym zniesieniu kosztów postępowania wywołanego wniesioną skargą nadzwyczajną Sąd Najwyższy orzekł na podstawie art. 398¹⁸ k.p.c. w zw. z art. 95 pkt 1 u.SN.

[SOP]

r.g.